

Lauaxetaren eta Arestiren hiriak

Dr. Jon Kortazar

Universidad del País Vasco - Euskal Herriko Unibertsitatea

Lauaxetaren poesia irakurtzen badugu, berehala konturako gara hiriak berebiziko agerpena duela bere mundu ikuskera. Hiriak, eta ez soilik Bilbaosortzendio mundua ikusteko eta idazteko modua. G. Arestiren kasuan, Bilbao bizitz normala zen Bilbao bere poesiaren iturri nagusia izan zen. Bilboko hiritartasunaren esperientzia beraien poesian aztertzen da.

Las ciudades de Lauaxeta y Aresti

En la poesía de Lauaxeta, en su visión del mundo y de la escritura, emerge con singular énfasis la impronta del fenómeno de la ciudad en general y de la de Bilbao en particular. En G. Aresti, Bilbao y sus ciudadanos se convierten en su fuente de inspiración ordinaria. Analizamos la influencia que ejerce la experiencia de la ciudad, la construcción de Bilbao, en ambos poetas.

The cities of Lauaxeta and Aresti

In the poetry of Lauaxeta, in his vision of the world and of writing, what emerges with singular force is the imprint of the phenomenon of the city in general and of Bilbao in particular. In the work of G. Aresti, Bilbao and its inhabitants provide the usual source for his inspiration. We analyse the influence held by the experience of the city, the construction of Bilbao, in both poets.

H.M. eta L. V. adiskideentzat,
eurena baita testu hau.

Lauaxetaren hiriak

Lauaxetaren poesia irakurtzen badugu, berehala konturatuko gara hiriak berebiziko agerpena duela bere mundu ikuskeran. Hiriak –eta ez soilik Bilbaok– sortzen dio mundua ikusteko, eta beraz ikuskizuna idazteko modua.

Lana hasteko orduan esan beharko genuke hiri desberdinak direla Lauaxetaren lanean. Nik hiru hiri-ikuskizunaz hitz egingo nuke lanaren nondik norakoa azaldu behar dudan honetan.

Lauaxetak *Bide Barrijak* (1931) liburuan hiriaren aurkako joera nagusia erakusten du. *Arrats Beran* (1935), ordea, hiriari buruzko begirada nagusitu egiten da eta aberastu. Eta hiri desberdin bi direla esango nuke lan horretan. Lehena, hiri literarioa da, irakurketez eta moldeen zaletasunez osatua eta erai-kia. Bigarrena, Bilbao bizi ondoren sortzen dena. Hiru hirion nondik norakoa eta zergatiak azaltzen saiatuko gara hurrengo orrialdeetan.

a) Hiri arbuaiatua

Bide barrijak liburuan bada poema berezi bat, Lauaxetaren pentsakizuna ongi azaltzen duena. “Artxanda ganian” deitzen da eta benetan esanguratsua gertatzen da Lauaxetaren poesiako gai hau tratatzerakoan. Poeta, mendi gainean dago. Baina, ez du hirira begiratzen, bere ikuspegia Txori Herrirantz doa. Bilbao atzean du eta atzean uzten du. Aurrean larra du.

Irakur dezagun poema zati esanguratsu bat:
Lugiñak etxerantz, idijak atzian
Begitan bakia:
Zelai orlegijak damotsen bakia.
Oi arrats donia! [...]
Uriko saratak keskatuten dabe
Mendiko lilura.
Nora juan ote da txaide artetik
Gentzazko lo-gura?
Uriko gau ori! Maltzurren laguna!
Baserri aldera
Zetan eltzen zara, argi orren kiñuz,
Gaikziñen antzera?
Zeure altzo orretan txerren danak duaz
Lan okerretara ... [...]
Lixuna txaidian ixil-ixil dabil
Lora ximal billa.

Poemaren barnean hiru elementu daude bateratsu, Lauaxetak hiriarekiko duen ikuspegia ulertzeko. Batetik, arrazoi politikoa du, bigarrenez, estetikoak, hirugarrena, ideologikoa litzateke. Eta hirurak, azken batean, bateratsu agertzen dira. Hirurak baitira pentsakizun baten joera nagusia. Hiru hariok batzen saiatuko gara orain.

Politikoa

Ezaguna denez, Lauaxeta abertzalea da. Eta Sabino Aranaren abertzaletasunean, nagusia da hiriaren aurkako joera. Joera hori liberearen aurkako oinarrietan kokatzen da. Liberalen eremua hiria bada, abertzaleek hiriaren aurkako joera onartuko dute. Liberalen eremua historia bada, abertzaleek historiari kanpo geratzen dena, esan nahi da eterno dena onartzen dute: izadia, aldagaitza, mantentzen diren joerak, aldatzen ez direnak. Horrek guztiak azaltzen du idealismoaren jarrera. Abertzaletasunean hiriaren aurkako iritziak garrantzi handia izango du. Jarraibide honetatik sortzen da nazionalismoaren irudia. Tradizionalisten mugetan agertzen zuten bere jarraibidea, eta ondoren izadian, eta baserrian jarri zuten itxaropena, euskal herriaren esentzia, izaera, han zela uste zutelako.

Joera horretako da Lauaxeta idazten hasten denean. Elementu politikoak eragin handia egin dio bere lanaren agerpenean.

Baina hori ez da garrantzizkoena, nabarmena denez. Joera abertzalea beste joera batzuetan oinarriturik dago. Joera estetikoetan, adibidez.

Estetika

Lauaxetaren iturriak ongi aztertuak badaude ere, Verdaguerraren eragina nabaria da Lauaxetaren estiloaren azterketan. Verdaguerrak garrantzi handia izan zuen garaiko literaturan. Idazle katalanak ospea lortu zuen bere garaian. Euskaldunentzat, garaiko euskaldun tradizio zaleentzat abantaila bi agertzen zituen. Batetik, katalanera zabaldu zuen beren olerkien bidez. Beste aldetik, joera tradizionalista eta erlijioaren aldekoa indartu zuen. Eredu ona zen Verdaguerraren euskal olerkarietzat. Lauaxetak itzuli zituen Verdaguerraren olerkiak euskarara, Jautarkolek egin zune proiektua Verdaguerraren lan osoa euskaraz emateko. Ez zen nornahi Verdaguerraren gerra aurreko euskal poesian!

Verdaguerraren ideologiak zerikusi handia izan zuen Lauaxetaren poesiararen moldapenean. Verdaguerrak izan zituen joera desberdinak Barcelona hiriaren gaia tratatzerakoan. Hiri liberalaren aurrean iritzi desberdinak izan zituen. Baina bi iritzi daude Verdaguerraren poesian kontu hartu beharrekoak. Bata Barcelonan bizi aurreko da, beste Barcelonan bizi ondorengoa. Hau da Barcelonaren alde agertzen dena, baina aurrekoa guztiz kontratakoa da.

Tradizionismoarekin jarraitzen dugularik Kataluniako poetariek tradizionalistaren irudia du Lauaxetak bere begien aurrean: Verdaguerraren irudia, nola ez?

Poeta katalanak joera kontraesankorra izan zuen bere hiriarekin. Alde batetik maite zuen, bestetik, gogor erasotzen zuen. Liluratu egin zuen hiriak, eta higuina hartzen zion, era berean, eta une berberetan. Lilura eta higuina biak batera sentitzen zituen hiriaren –Bartzelonaren– aurrean. Hasiera batean hiriaren aurka agertzen da Verdaguer, eta honela hitz egiten dute bere ikerlari nagusi diren Francesc Codina, eta Pinyolek: “Així, si en èpoques anteriors [hiriaren bizi baino lehenago, alegia] Barcelona era associada a soroll i multituds i el poeta, per isolar-se, s’avia per força d’enfilar a les muntanyes –com s’expressa en el poema *Soletat*–, ara en canvi la trama urbana també pot isolar l’individu al seu si”. “El discurs ideològic anterior, que té en l’oposició ciutat-muntaya un dels seus nuclis més fecunds”.

Begira dezagun paralelismo hori, poesia idazteko poetak mendira joan behar du eta horixe da hain zuzen ere Lauaxetak egiten duena, bakardadea bilatu (bakardadea, bertute erromantiko hori), eta hiriaren zaratatik urrundu, urrun joan, bakarrik geratu. Bere lana ez dago hirian, hiritik kanpo dagoen bakartasunean baino. Hantxe aurkitzen du izadiaren arnasa, Erromantikoez erakutsi zuten moduan. Erromantikoez baina, laster mintzatuko gara.

Tartean begira dezagun Verdaguerraren irudia aztertu duten ikerlariak zer dioten:

. “El jove muntayès seminarista, imbüt d’una cultura tradicional i religiosa, sentia vivament el contrast entre una Muntaya –Osona- senzilla i virtuosa i una Babilonia –Barcelona- sofisticada i moralmente mas relaxada”.

Nola ez pentsatu Lauaxeta dugula gazte baserritar eta seminarista irten berri hori? Lauaxeta dugu seminarioa utzi berri duela Bilbaora doana bizitzen, baina bere buruan oraindik tradizionalismo garbiaren moldeak ditu: Hiria berantzat, larrearen irudiaren aurka agertzen dena da.

Poemak oso ondo adierazten du Lauaxetaren joera hori. Antzekoa da bere eginkizuna.

Ideologia

Baina zergatik gertatzen da guzti hau? Erantzuna zuzena da. Lauaxetaren poesiaren ostean erromantizismoa dago. Eta erromantizismoak ez du hiria maite. Izadia maite duen neurrian ez du hiriko nagusitasunik onartzen.

Nagusiki erromantikoez agertu duten hiriari buruzko iritzia dago lehen baino lehen. Haiek izan ziren hiriaren agerbidean lehen irudia agertu zutenak. Hiria ez zuten maite, aldakiaren sinbolotzat zutelako, eta izadia, ordez, iraunkorrena. Idealismoaren alorretan mugitzen zirenez, nahiago zuten izadiaren agerpena egin eta ez hiriarena, beste aldetik burgesaren errainua zen hiria, eta burgesak idealismoaren kontrako irudia sortzen zuen; diruan jarri zuen bere itxaropena, eta ez bene-benetan garrantzizkoa ziren idealetan.

Patxi Altunari esker dakigu Lauaxetak Aita Estefaniarekin ikasi zuela garai-ko literatura. “Garaiko literatura” diogunean, jesuiten ikastetxe batean ikas zitekeena, ikasten zuela esan nahi da. Aita Altunak Estefaniaren eskolen berri eman du eta haren apunteak argitaratu.

Apunte horiek adierazten dutena oso garbia da. Estefaniak azterketa handia egin zuen eta miresmen handia zieten idealismoa adierazten zuten lanei: Maragallen “Cant espiritual” edo Leopardiren “L’infinito” bezalako lanei.

Apunte horietan Lauaxetaren heziketa literarioa dagoela baieztatu dezakegu: Hau da idealerantz eta infiniturantz joatekoa asmoaren menpean hasi zela idazten adierazi dezakegu.

Infinitua ez zen hirian aurkitzen, hiria artean, burgesiaren eremua zelako, eta burgesiarentzat oinarri bakarra, nahiz eta hau guztia topikoaren barnean kokatzen zen, dirua zen.

Larra, ostean, berebizikoa zer Jaungoikoaren ispilua zen neurrian.

Erromantiko alemanen esanetan izadian – eta hiria ez zen izadiaren ispilua baizik etsaia– herriaren sena aurkitzen zen.

Erromantizismoaren nagusi izan zen Herderren ideiak gogoratuz . Herderrek hiru ideia nagusi agertuko ditu:

Pertenentziaren ideia. Gizaseme bakoitza toki batekoa da, erroak dituen tokikoa, beraz, ideia horrekin gizaki kosmopolitaren ideia desagertuko litzateke. Gizakiak bakarrik sor (zentzu artistikoan, noski) lezake bere inguruan eza-gutu dituen sinboloen bidez.

Ez du maite kultura batek bestea iruntz dezadan. Beraz erroen bila abiatzen den kultura maite du. Nazionalismoa baino gehiago populismoa jarri zuen martxan Herderrek.

Giza talde bakoitzak bere barnean dagoena, bere tradizioan dagoena bilatu beharko luke. Herderrek azken batean hizkuntza propioaren alde egiten du.

Horrela Lauaxetarentzat larra, Txori herrirantz begiratzea eta ez Bilbao-rantz, guzti horretan sinestea zen.

Labur bilduz orain artekoa, beraz, Lauaxetak, bere poesiaren lehen aldean, ez du hiria maite izango, erromantizismoak bultzaturiko bidea jarraitzen duela-ko, eta erromantizismoaren bide hori, integrismo erlijiosoarekin nahastuko da eta nazionalismoaren ideiarekin, larra maite eta hiria gorrotatzen duen ideiarekin. Gauzak, baina pixkana-pixkana aldatzen joango zaizkio Lauaxetari ere.

2. Lauaxetaren hiri literarioa

Arrats beran poema liburuan gauzak bestela agertuko zaizkio Lauaxetari. Modernismoaren eraginean sartuta dago gure poeta, eta irakurtzen dituen poeta

berriak ez dira guztiz erromantikoak: modernistak dira, noizbehinka bohemioak, Paris ezagutu dute eta hango edertasunak dakartzate poemetan. Paris ez da hiri industrialia edo behintzat ez da industriaren irudia dakartena, hiri kosmopolita batena baino. Mundu erakusketak zirela eta Parisek irudi berezia lortu du, munduaren gunea da, gauzarik eder eta finenak agertzen dira bere kaleetan. Espainiako modernistek horixe utzi dute poemetan. Eta aspaldi ikusi da Rubén Darío, eta Machado anaien –batez ere Manuelenak– ezagutzen zituela Lauaxetak.

Poesiaren horren zantzua nabaria izango da bere poesian. Adibideak argiak dira *Arrats beran* liburuko poema modernistetan hain zuzen ere.

Ikus ditzakegu “Abeslari bati” edo “Sevresko murkua” eta horietan ikusiko dugu zein den Lauaxetaren joera berria hau. Kosmopolitismoa du gogoan Lauaxetak. Ez da berea herrixkan soilik geratzen den poesia. Herria maite du, eta gerora ere ikusiko dugu hori, baina hiri nagusietan den edertasuna ere oso kontutan hartzen du. Joera horren azpian arrazoiak berriro dira industriaren aurkakoak. Objektuen zaletasuna agertzen duenean Lauaxetak, joera kultural baten berri ematen ari da. Gauza bitxiak maitatuz, gauza fin eta txikiak aipatuz industrializazioak agertu duen joera baten aurka agertzen da. Industriak gauza guztiak seriean egiten ditu, objektu bakoitzak duen arima kontutan hartu barik, uniformitatea eraikiz, gauza bakoitzak duen tasuna gorde barik: denak berdin janzten dira hirietan, denek dituzte gauza berak, pertsona guztiek erabiltzen dituzten objektuen artean ez dago bereizkuntzarik.

Poeta modernistek berezitasun bi agertzen dituzte hiriko erdi maila horretatik irteteko: edo aristokraziaren – edo erdi maila aberastuaren – gauzak dakartzate beren poemetara (Sevresko murkua), edo artisautzan – berriro herriaren arima objektuetan agertuz oraingo honetan- sinesten dute.

Bai bata eta bai bestea industria eremuak dakarren zorigaitzetik ihes egiteko moduak dira.

Lauaxetaren Paris hori ez da espazio gisa agertzen testuetan, literaturatik ateratako joera eta topiko baten agerpen gisa baino. Eta topikoa jarraitzen duen neurrian ikus dezakegu bere kosmopolitismo hori, Lizardirengan gertatzen den bezala, baina honek Paris aipatzen duela ahaztu gabe.

3. Bilbaoko hiria

Lauaxetak 1935. urtean argitaratzen du *Arrats beran* liburua, baina hiru-lau urteetan lan egin ondoren, eta poesia idaztea ikasten ari den artean, beraz, oso gauza desberdinak agertzen dira liburu horretan. Aipatu ditugu joera modernista jarraiki egindako poemak. 1993. urtetik baladak eta erromantzeak idazten hasiko da, hain zuzen ere Aitzolek eta garaiko idazleek bultzaturik.

Baladak eta erromantzeak idazten dituenean, Lauaxetak oso kontutan ditu berak ezagutzen dituen antzeko moldeak. Espainiako idazle klasikoak (Que-

vedo, Góngora) bere iturrietakoak dira, beste batzuk erromantzeen idazle modernoak: García Lorca edo Alberti. Baina ezin da *Arrats beran* ulertu Juan Ramón Jiménez-en *Baladitas de primavera* kontutan hartu gabe. Lan horretan Juan Ramónek herri kulturako hainbat pertsonaia hartu zituen poema gai, herriaren ikuspegi zabala lortu arte. Bide batez, antzeko zerbait egin zuen Basterrak ere bere *La sencillez de los seres* liburuan, ziurrenik Orixerentzat hain baliogarri gertatu zen liburuan.

Beraz, Lauaxetaren helburua pertsonaia oinarrituz, pertsonaia folklorikoak oinarritzat hartuz lan egitea izan zen. Eta horrela moldatu zuen herri pertsonaien erretratu zabala: gurdi zaina (“Burtzaña”), tabernerea (“Txiribogin alabea”), errotariaren alaba (“Bollutxu zurija”), arrantzalea (“Txo moskortuba”), eta neurri berean, eta zorionez, García Lorcaren poesia oso gogoan edukiz, meatzaria: “Langille eraildu bati” poeman.

Lauaxetaren artikuluetan ugaria bada Bilbaori egindako aipamena, poemetan dugun bakarrenetarikoa da hiriari poeman egiten zaiona: ez da Bilbao agertzen baizik eta Nerbioi ertzok.

Hona hemen poemaren alderik nagusienak, espazioaren aipamenari kasu eginez batez ere:

Lepo ganian pikotxa zorrotza
Eguzkia diz-diz ta mendiz bera.
Ator bidexkaz, –goxa sorbaldan–,
Kezko zeruba yaukon olera.

Opor-otsa dok txaide zabalán,
–ukabil sendo, soñanzki urdin–.
Jaubiak, barriz, nasai etzunda,
Laguntzat auke, i, urrutizkin.
Nerbion-ertzok –tranbi-dardara–,
Azkatu-nayez zenbat alegin!
Baña olaen zarata artian
Aren ayotsik aditu ezin.

Testuan alde bi dira nagusiak. Bata giro sozialaren aipamena, eta bestetik tratamendua.

Giro sozialaren aldetik Lauaxetak oso kontutan du garaiko giro mingotsa, alde batetik: langileak, nagusiak nagusien menpe dauden indar gogorrek. Greba eguna da, eta greba egunaren zarata eta nahasmena aldaketa eta etendura nagusien bidez ematen du Lauaxetak.

Espazioaren tratamenduaz hitz egiten badugu, metafora harrigarri hartaz hitz egin beharko genuke:

Nerbioi ertzok -Tranbi dardara.

Harrigarria diot, Lauaxeta abangoardiarekin lotzen baitu, zehatzago izateko futurismoarekin. Horregatik da hain garrantzitsua objektuek –urrutizkin, piko-txa, tranbia – poeman daukaten tokia, lanak garbi adierazten baitu modernitateko urratsekin lan egiten duela. Egia esateko euskal poesian asko itxaron behar izango da horrelako lanak berriz agertzeko.

Tranbiaren aipamenak, gainera, Aurelio Artetaren pintura dakar gogora, bere pinturan ere tranbia beilegi bat agertzen baita, modernitatea agertzeko asmoz.

Lauaxetaren Bilbaok –Nerbioi ertzok– lotura zabalagoa daukate, beraz, krisialdi sozialarekin eta modernitatearen agerpenarekin. “Langille erailldu bati” poema Bilbao detaileen bidez emateko modu bat besterik ez da, langileen eta nagusien arteko krisi aldi ekonomikoan agertzen den Bilbao baten zehaztapena.

Gabriel Arestiren Bilbao

Aresti Bilbaoko poeta dela adieraztea gaur egun begi bistan dagoena adieraztea da.

Gabriel Aresti ia beti joera entziklopedikoa zuen bere poesian: zegoen tokian zegoela sentitzen, ikusten, hausnartzen zuena ematen zuen paperean. Bilbao biziz normala zen Bilbao bere poesiaren iturri nagusia izatea.

Andere Aresti adiskideak kontatu zidanez, aitak asko maite zituen bertsolariak eta askotan ikusi zuen bertsolarien musikarekin bere poemak agertuz. Ez dakit bertsolaritza kronika zaletasun honegatik edo beste arrazoi bategatik, Arestik badu poesia “zabala” “edozertaz”-koa egiteko, bere poesia eta bere egunkaria nahastatzeko tendentzia. Dena da, bere joera bat bateko eta entziklopediko horregatik.

Badu Arestik, Lauaxetak bezala, Artxandari begira dagoela adierazten duen poema bat. Poema horrek oso adibide ederra da esaten duguna garbiago uzteko.

Egun arrunta da, Aresti etxean dago, afaltzen ari dira eta momentu hori – arrunta, egunekoa – Arestik bere poema batean utzi digu:

ARTXANDARI BEGIRA
(Odoloste frijituak eta tomate freskoak afaltzen nuen bitartean)
Artxanda ikusten dut leihotik
Eta pentsatzen dut
Hilek ez dutela axola.
Biziek bai, haundia.
Gure hilak dira eta
Haien biziak, baina
Ez dio axola
Hilei lurra eman baitiete,

Eta biziei kendu,
 Hoge eta lau urte honetan egon natzaio mendi
 Horri begira,
 Eta lehen baino gaizkiago gaude.

Poemak nolabaiteko joera arrunta, norbaitentzat arruntegia izan arren, ohartarazi nahi nuke Arestik beti jokatzen duela esanahiarekin. Poema ez da soilik momentu arrunt bateko zentzurik ez duen apunte soila, baizik eta momentu horiek hiru teknikaren bidez zabaltzen ditu berak.

Lehena umorea da. Batzuetan umore beltz samarra, bere buruaren aurka doana, neurri batean.

Hiltzen naizenean egonen da
 Nire lauzaren gainean eskribu hau:
Hemen datza Gabriel Aresti Segurola. Goian bego.
Pérez y López. Marmolistas. Derio.

Bigarrena, hausnarketa da. Unea kontutan hartuko du, baina unetik sako-nago jotzen du poetak, eta pentsakizunari ezpala aterez, lanaren sinboloa agertzen du. Unetik unera ia errefrau bilakatzen da Arestiren esana. Goiko poema berriro irakurtzen badugu, konturatuko gara, Arestik eguneroko bizitza historiarekin lotzen duela (Artxandan jausitako hilen aipamenaren bidez), eta bere garaiko sinbolo bihurtzen duela: 25 (24 dio poemek) urte famatu haien aipamenaren bidez, egoera soziologikoa kritikatu.

Hirugarrena, mundu baten sormena da. Esan nahi dut, poema baten agertzen den aipamena beste poema batean agertzen denarekin lotu behar dela, atal guztiekin lana eta zentzua osatu arte.

Horrela Artxanda ez da soilik arratsalde batean arrautza afalduz egiten den aipamen arrunta, baizik eta beste hainbat pasarteetan agertzen den zentzuarekin lotu beharko genuke: Artxanda frankismoari jarritako azken horma da, umetako sexuaren agerpena... Beste horrenbeste egin beharko litzateke poeman agertzen diren beste elementuekin: hilen agerpena, oso gai zabala Arestiren diskurtsoan, ahotsen agerpena... beti norbaiti ari zaio mintzatzen, ahotsen tratamendua...

Ikusten dugunez, zeharo desberdinak dira Lauaxetaren eta Arestiren jokamoldeak. Lauaxeta Artxandatik Bizkaira begira jarri zen, Aresti Bilbaotik Artxandara begira dago.

Ibon Sarasolak aspaldi deskribatu zuen Arestiren poesiaren joera urbano hori:

El paisaje natural de su poesía es el ciudadano, en ese escenario es donde se mueve con libertad
 Jon Juaristiren teoria, ordea, beste alde batetik joan zen.

“Bilbaoko kaleak” deituriko poema kontuan hartuz beste teoria bat zabaldu zuen Arestiren lana adierazteko

Teoria gain ginetik azaltze arren hauxe litzateke. Juaristiren ustetan, Aresti Bilbaon bizi da bai, baina bere interesen ortzi mugan beste sinbolikotasun bat adieraziko luke. Bere benetako paradisua ez dago Bilbaon, baizik eta Bilbaotik kanpo dagoen eremuan, larrean, berriro.

No es suficiente, en efecto que la poesía de Aresti haya sido escrita desde la ciudad. Cuando Aresti habla en sus poemas de la ciudad industrial, de Bilbao, lo hace en nombre del campesino vasco desarraigado, arrojado a un medio que no comprende.

Egia da, Arestik utopia proposatzen duenean, hiritik kanpo proposatzen duela. Eta ez dakit beti den, esan nahi dut, ez dakidala aro bateko kontua den ala aro guztietan zehar egin duen zerbait den, baina poesian behin eta berriro errepikatzen du baratza ez dagoela Bilbaon, baizik eta Bilbaotik kanpo: Edo Gorbeia mendiaren tontorrean edo Arantzazuko bakean. Baina ez Bilbaon.

Kaleak
Kale mocak,
Kaleak hemendik, hortik,
Handik,
Edonundik,
Gorbealara joateko gutizia sorcen zait barrenean
Bertan organizaceko euskararen salbazioa.

Joxepe,
Nire laguna
Hurrun dago
Han goian,
Zerutik hurbil,
Eta ni berriz
Hemen behean
Osin ilun honetan,
Bilbo deritzan
Infernu honetan.

Beraz nola ulertu beharko litzateke ustezko kontrajarren hau: alde batetik, Sarasolak dioen moduan, Arestiren espazioa espazio hiritarra da, baina beste alde batetik hiria utzi nahi du, eta benetako Euskal Herria mendi puntuan sortu nahi du. Nola ulertzen da joera kontraesankor hori?

Zergatik gertatzen da Arestiren azaleko kontrajarren hori?

Bada, erantzuna nire adiskide bati zor diot. Orain hile batzuk bertan geundela, Anjel Zelaietak hipotesi honen aurkako kritika luzatu zuen. Berak esan zuen bezala, ez dugu arrazoirik hiria euskal literaturan Arestiren ostean ager-

tu zela esaten dugunok. Hain zuzen ere, ordurako, Aresti idazten ari zeneko, alegia, denak omen ziren “kaletar”.

Eta arrazoia du. Giltza “kaletar” hitz horretan baitago. “Kaletar” eta “hiritar” ez baitira sinonimoak nire hiztegian. Eta inorenean. Egia da, “kaletar” kontzeptuak Arestiren poesia interpretatzeko bide berriak zabaltzen ditu.

Kaletarren eta hiritarren artean dagoen diferentzia bat, demokraziaren agerpenean dago. Bestela esateko, hiritar kontzeptuak plus politikoa ematen dio soilik ekonomikoa duen “kaletar” kontzeptuari. Kaletarra da geografia baten bizi dena, “hiritarra” da joera politikoa bizi dena.

Eta Zelaietak arrazoia badu, Aresti kaletarra zen; hain zuzen ere hiritarren kontzeptuaren eskubide politikoak bizi ez zituen hiritarraren egoeran bizi zen. Beste kontzeptu batzuekin esateko, Frankismo peko egoeran Aresti kaletarra da. Eta ez du hori izan nahi. Hiria, Bilbao, berarentzat frankismoaren – edo frankismoaren lagun izan ziren indar oligarkikoen – eremua zen. Eta berak ez zuen nahi, inondik inora maite, egoera hori. Bilbao berak maite ez zuen utopiaren aurkako egoera zen. Bilbaoren irudia da frankismoak sortu duen egoera sozio-politiko baten irudia.

Eta berak ez du maite frankismoak sorturiko Bilbao, baina han geratzen da, eta han bizi da:

Bertan organizaceko euskararen salbazioa,
Baina hemen geratzen naiz,
Kale arte honetan

Hemen
Askotan esan dut
Ez dago herri bat;
Hau da
Herri baten kontra
Altzatu eta zabaldutako
Hiria.
Hemen,
Hainbeste ustelkeria,
Hainbeste bizio likits [...]
Baina hemen halaber
Haurtxo batzuren kantak

Eta kantak Errepublikaren aldekoak dira gerra garaian sortu eta zabaldutakoak. Hirian ere inozentzia, eta bizitza.

Frankismoaren arbuioa dago Arestik Bilbaorekiko agertzen duen maitasunaren eta gorrotoaren arteko sentimendu horretan, beste aldetik hain Unamuno zalea dena. Aresti Bilbaon bizi da, eta maite du Bilbao, baina ez du maite bere historia. Frankismoak Bilbaorekin egin duena. Ez du maite hiri

iluna, ez du maite Bilbaok sofritzen duena, Bilbaoko biztanleek biz duten egoera:

- Euskararik gabe
- Ondasunik gabe
- Kultura galduaz
- Benetan lanaren bidez eta telebistaren bidez kontzientzia galduz

Arestik ez du maite diktadura. Eta diktaduraren fruitua da Arestik bizi duen Bilbao, Bilbaok bizi duen Aresti.